

УДК 371.3: 253: 94 (477)

Бежук О. М.,

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії України та економічної теорії, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького, м. Львів, Україна

РОЛЬ ЦЕРКВИ ТА ГРОМАДСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ У СПРАВІ ОПІКИ ДІТЬМИ В ГАЛИЧИНІ НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Досліджується приклад благодійницької опіки дітьми в Галичині на початку XX століття, яка здійснювалася за сприяння греко-католицької церкви та громадських інституцій. Зроблено висновки про те, що така опіка містить цінний досвід для сьогодення у справі виховання здорового покоління українців.

Ключові слова: *греко-католицька церква, Митрополит Андрей, товариства, благодійництво, опіка, національно-патріотичне виховання.*

Бежук О. М. Роль церкви и общественных институтов по делу опеки над детьми в Галичине в начале XX века

Исследуется пример благотворительной опеки над детьми в Галичине в начале XX века, которая осуществлялась по содействию греко-католической церкви и общественных институтов. Сделаны выводы о том, что такая опека содержит ценный опыт для настоящего в деле воспитания здорового поколения украинцев.

Ключевые слова: *греко-католическая церковь, митрополит Андрей, общества, благотворительность, опека, национально-патриотическое воспитание.*

Bezhuk O. M. The Role of the Church and Social Institutes in Guardianship above Children in Galichina at the Beginning of XX Century

We study the example of charitable care for children in Galicia at the beginning of the twentieth century, which was carried out with assistance of the Greek Catholic Church and public institutions. It is concluded that such care has valuable experience for today in the education of health Ukrainian generation.

Keywords: *Greek Catholic Church, Metropolitan Andrey, communities, charity, care, national-patriotic education.*

Як свідчить історичний досвід українців, лише чіткі національні орієнтири в усіх сферах життя є найвагомішими аргументами супроти негативних наслідків ери глобалізації. У цьому ракурсі на перше місце виходять освіта й національне виховання. Адже саме молоде покоління змушене буде перебрати на свої плечі адаптацію українських реалій до викликів ХХІ століття. Таке покоління має бути представлене яскравими, талановитими, сильними особистостями, які мають пріоритетними духовно-національними цінностями: самопізнання й пізнання світу, Бога, людини, мови, історії, культури, сповідування високих моральних ідеалів. Тому виховання нашого майбутнього повинно відбуватися вже сьогодні – на численних прикладах національної гідності та патріотизму, якими рясніє українська історія.

У цьому контексті показовим буде досвід благодійницької опіки дітьми в Галичині на початку ХХ століття, що здійснювалася за сприяння церкви та громадських інституцій. Такі прикмети стали не стільки свідченням суспільного благоустрою нації, а скоріше необхідною умовою особистого морального здоров'я кожного її представника [2, с. 2]. Саме тоді в Європі набирає обертів соціально-культурний рух, що має на меті багату й різноаспектну суспільну опіку над дітьми та молоддю. Це було зумовлено актуальністю ідей тогочасних філософів, соціологів та педагогів про необхідність виховання здорових, фізично сильних та морально загартованих громадян для загального процвітання нації [4, с. 518].

На відміну від державних народів, опіка над українськими дітьми та молоддю, їх позашкільне виховання у цей період розвивалися як приватно-громадська справа, адже чинник відсутності держави містив денационалізуючий фактор. Також традиційно опіка – як добродійність, філантропія, харитативна діяльність – превалювала в діяльності греко-католицької церкви, релігійних чернечих громад. Адже релігія та церква не залишалася осторонь суспільно-політичного життя й постійно відігравали особливу роль у житті західних українців. З часу очільництва греко-католицької церкви митрополитом А.Шептицьким церква особливо жваво реагувала на зміни в суспільстві та була своєрідним барометром настроїв української спільноти, а християнська мораль трактувалася як панівна ідеологія. У своїх посланнях до вірян А. Шептицький закликав їх подавати приклад християнського життя, любові та патріотизму. Він писав: “У християнських народів нема

більш виховної сили над силу Церкви. Вона виховує народи, вона вкладає вже в душу дитини ті християнські чесноти, які роблять з неї доброго патріота і мудрого громадянина... Поза церквою є ще інституції, що є добрими школами громадських чеснот. Тими інституціями є родина, громада та добровільні об'єднання і спільноти людей. Вони є знаменитими школами громадських чеснот, бо вони є тими органічними клітинами, з яких складається всенаціональний організм” [12, с. 33]. Але не тільки духовну проповідь, а й конкретні справи протиставляв А. Шептицький загрозі бездуховності та повної асиміляції власного народу.

За фінансового сприяння Митрополита в Галичині починають закладатись перші Вакаційні оселі – інституції канікулярного відпочинку для дітей, що були особливо популярними у Європі ще у ХІХ столітті. Початок до заснування Вакаційних осель поклало Товариство Пречистої Діви у Львові (“Марійська дружина пань”). 1905 року зусиллями членкинь Товариства в селі Миловання Товмацького повіту (тепер Милування Тисменецького району Івано-Франківської області) була відкрита перша Вакаційна оселя для дівчат-українок, що було об'єктивною потребою тогочасного суспільства подолати “фізичну неміч” дітей шкільного віку – вихідців із найбідніших верств міського населення. На оселю приймалась дітвора від 7 до 14 років. На відпочинку дітей прилучали до фізичного та морального розвитку: щоранку о 7 годині після спільної молитви усі робили руханку, опісля снідали. Кожен день у Милованню був заповнений туристичними проходами, гімнастичними іграми, купелями, іграми в парку, співом, написанням листів до рідних. Окрім того, дівчатка займалися ручною працею (крій, шиття, вишивання), читали вголос художню літературу, організовували товариські забави [1, с.358].

Розуміючи усю відповідальність місії, навчально-виховний процес у Товаристві здійснювали освічені, передові жінки того часу, які входили до Головного Виділу Вакаційних осель, а саме: Ольга Барвінська-Бачинська, Олена Бережницька, Ольга Вахнянинова, Софія Левицька, Євгенія Макарушкова, Марія Федакова, Марія Цеглинська. Вони ініціювали відпочинок, що базувався на засадах національного та релігійного виховання українських дітей, прищеплення почуттів поваги та любові до рідного краю через використання рідної мови, поезії, пісні, гри. Такий підхід сприяв формуванню національної свідомості наймолодших представників українського народу, а молитва та пісні духовного змісту були

основними засобами релігійного виховання дошкільнят. Про авторитет оселі серед львів'ян свідчило те, що кількість вихованок до 1909 р. зросла майже вп'ятеро й сягнула 115 осіб [3, с. 13].

Зважаючи на популярність цих закладів та значущість одержаних результатів, у подальшому фундаторами товариства Вакаційних осель стали відомі представники галицької інтелігенції: С.Федак, І.Боберський, М.Вахнянин, Р.Перфецький. Допомога у вирішенні питання “рости нам у наших дітях – чи загинати?” надходила від численних українських громадських та фінансових товариств, як-от: “Дністер”, “Краєвий Союз”, “Просвіта”, “Бесіда”, Краєвий Союз, а також народних домів Східної Галичини, церковних братств [1, с. 360].

Подальша актуалізація проблеми опіки над українськими дітьми була пов'язана з наслідками I Світової війни, яка принесла на європейський континент депопуляцію та дегенерацію: воєнне лихоліття прирєкло на сирітство 20 000 українських дітей, смертність серед яких становила 50%. Свідома українська спільнота розуміла, що в умовах післявоєнного занепаду та відсутності державних інституцій дитяче питання потрібно вирішувати силами громадських комітетів та церкви.

Як наслідок, 1917 року пожертва галичан у сумі 320 000 австрійських корон, вручена А. Шептицькому після повернення з російського ув'язнення та уп'ятеро збільшена його власною пожертвою, стала основою для заснування притулку “Український Сирітський Захист А. Шептицького” [11, с. 10]. Впродовж 20-х років А.Шептицьким було засновано “Порадню матерів” на Янівському передмісті у Львові, яку вело “Товариство опіки над молоддю” у подарованому митрополитом будинку “Дитячі ясла”; “Українську лічницю” на вулиці Городоцькій, де найбідніші заробітчани та їхні діти отримували задарма медичну опіку, а часто – й грошову допомогу на прожиття. Щоб не припустити денационалізації та впливу вулиці, А.Шептицький організує притулки, дитячі садки для дошкільної дітвори працюючих батьків. Тут сестри та світські виховательки викладали дітям моральні основи життя. Великої уваги вони приділяли патріотичному вихованню, що стало особливо актуальним після поразки національно-визвольних змагань 1917 – 1921 рр.

Представниками церкви для координації діяльності сирітських захистів у Галичині було засновано раду Товариства “Український

Спархіяльний Комітет”, до якої увійшли єпископи Григорій Хомишин, Йосафат Коциловський, Климентій Шептицький, Теодозій Лежогубський та священник Василь Лициняк. Статут Товариства декларував цілі своєї праці, що полягала в заснуванні домів для сиріт (захистів), де під проводом кваліфікованих кадрів дітям надавалося релігійно-моральне виховання. В захистах велось фахове викладання ремесел, промислів, торгівлі, що мало забезпечити їхнє майбутнє, адже “... Діти – се ж прецінь фундамент народної будівлі, основа, на якій має колись опертися вся наша робота, ціле наше національне життя” [8, с. 1-4]. За сприяння митрополита Андрея, громадськості та клерикальних товариств у краю 1917 року нараховувалось близько 22-х таких захистів: у Львові, Городку, Жовкві, Бережанах, Камінці-Струмиловій, Стрию та ін. У Львові 1917 року було відкрито 2 заклади такого типу по вулиці Зибликевича, 30 і по вулиці Потоцького, 95, де перебувало близько 160 воєнних безпритульних у віці від 1,5 до 14 років, із них 75 були круглими сиротами [9, арк. 5].

Матеріали фонду “Український Спархіяльний Комітет” засвідчують ґрунтовний підхід фундаторів до вирішення поставлених цілей. Так, при прийнятті до сирітських захистів фіксувалися всі дані про дитину, зокрема, про час і місце її народження, національність та обряд батьків, мастковий стан родичів та наявність рідні або опікуна, стан здоров’я дитини (щеплення, перенесені недуги). Якщо йшлося про школяра (школярку), обов’язковим було шкільне свідоцтво про успішність із наук: релігії, читання, писання, руської та польської мов, малювання, співів, гімнастики. Враховувалася також поведінка та “пильність” учня [10, арк. 1, 3, 7]. Потрібно наголосити, що, незважаючи на відсутність державної допомоги й загалом важкий матеріальний стан таких інституцій, 1921 року лише “Український Сирітський Захист ім. А. Шептицького” нараховував до 240 воєнних сиріт віком від 2 до 14 років. Сам А.Шептицький, маючи щільний графік зустрічей, із особливою увагою й любов’ю ставився до молоді та дітвори, а зокрема – до сиріт. Він знаходив годину для спеціальних зустрічей із ними, на яких вів розмови з кожною дитиною, визнавав її турботи, бажання, що зігрівало спрагли уваги дитячі серця.

В подальшому, керуючись прикладом очільника греко-католицької церкви, важливий внесок у реалізацію ідеї опіки, виховання, навчання та захисту українських дітей від денационалізаційних впливів зробило “Українське крайове товариство охорони дітей і

опіки над молоддю”, створене 1917 року у Львові за сприяння священика Василя Лициняка.

Головною метою діяльності товариства стала охорона українських дітей та молоді, опіка над сиротами. Своєю діяльністю товариство охопило території Львівського, Тернопільського та Краківського воєводства. Важливим завданням товариства стали: поширення ідеї охорони дітей та опіки над молоддю в періодичній пресі, організаціях, проведенні професійних курсів та конференцій, створення філій та гуртків, надання їм матеріальної допомоги, створення та утримання заходонок, професійних шкіл, сирітських притулків та забезпечення контролю за роботою закладів товариств, що опікувалися дітьми [6, арк. 15 – 16]. Організатори цієї інституції обстоювали ідею національного виховання, що має на меті добробут цілого народу. Саме тому основною умовою формування національних почуттів у дітей став патріотизм і підготовка до самостійної праці на користь “...вимріяної нами найбільшої спілки – власної держави, якої сила лежатиме в єдності, згоді й співпраці всіх її громадян” [6, арк. 79]. Товариство існувало за рахунок благодійних внесків громадськості та установ, членських вкладів. На початках Товариство отримувало допомогу від української еміграції. Члени товариства організували 35 філій, але у 1930 р. десять із них було закрито польською владою. У своїй діяльності філії охоплювали опікою до 1800 дітей різного віку. Найуспішніше у цих складних умовах працювали філії у Львові, Перемишлі та Стрию.

Напередодні II Світової війни товариство мало у своєму складі 25 осередків, що нараховували 1200 членів, об’єднували 9 заходонок, 2 бурси, 5 бібліотек, одну дитячу консультацію для матерів та молочну ферму. Товариство постійно співпрацювало з подібними організаціями, серед яких – Українське педагогічне товариство “Рідна школа”, “Українська заходонка”, “Просвіта”, “Союз Українок” та інші [7, арк.15-16].

Підсумовуючи, приходимо до **висновку**: на початку минулого століття національно свідомо громадськість Галичини та її ідейний керманіч – греко-католицьке духовенство – на благодійницьких засадах заклало цілу низку дитячих харитативних закладів, що за основу брали національні, духовні орієнтири виховання. Виховний процес у таких інституціях ґрунтувався на принципах загальнолюдської моралі, суть якої полягає в тому, що завжди справедливо чинить той, хто захищає свою мову, культуру, релі-

гію, традиції на своїй, не завойованій землі. Досвід такої діяльності яскраво засвідчує переваги національного виховання в умовах бездержавності початку ХХІ століття та є особливо цінним у контексті формування сучасного демократичного українського суспільства ери глобалізації.

Список використаної літератури та джерел:

1. Бачинська О. Вакаційні оселі. / О. Бачинська. // Перший Український Просвітній Конгрес у Львові в днях 1 і 2 лютого 1909 року: Протоколи і реферати. / За ред. Д-р І. Брик і Д-ра М. Кацюба. – Львів: Коштом і накладом тов-ва “Просвіта”, 1910. – С. 351 – 360.

2. Донік О. Діяльність громадських організацій і товариств у справі допомоги військовим та цивільному населенню в Україні у роки Першої світової війни / О. Донік // Проблеми історії України ХІХ- поч.ХХ ст. / Під ред. О. Реєнта. – Вип. 4. – К., 2002. – С. 155 – 182.

3. Звіт з діяльності Виділу “Товариства вакаційних осель” у Львові від основания т.є. від року 1905 до 1909 включно – Жовква: Печатня Оо. Василян, 1910. – 32 с.

4. Нагачевська З. Педагогічна думка і просвітництво у жіночому русі Західної України (друга половина ХІХ т. – 1939 р.) / З. І. Нагачевська. – Ів.-Франківськ, 2007. – 764 с.

5. Ступак Ф. Благочинна діяльність на поч. ХХ ст. / Ф.Ступак // Перша світова війна: Історичні долі народів Центральної та Східної Європи: Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 80-річчю Буковинського народного віча. – Чернівці, 2000. – С. 153 – 154.

6. ЦДІАУЛ. – Ф. 321. – Оп. 1. – Спр. 2. – Протоколи загальних зборів, засідань Головної Ради та Головного Виділу. – 1920-1939. – 123 арк.

7. ЦДІАУЛ. – Ф. 321. – Оп. 1. – Спр. 3. – Звіти про діяльність та перевірку діяльності товариства. 1934-39 рр. – 46 арк.

8. ЦДІАУЛ. – Ф. 572. – Оп. 1. – Спр. 14. – Звіт Лициняка В. про діяльність “Українського Захисту ім. А. Шептицького в м. Львові” 1916 р. – 5 арк.

9. ЦДІАУЛ. – Ф. 572. – Оп. 1. – Спр. 8 – Листи від установ, організацій, приватних осіб про будівництво нових дитячих захистів. 1919-1922р. – 14 арк.

10. ЦДІАУЛ. – Ф. 572. – Оп. 1. – Спр. 17. – Протоколи про прийняття в сирітські захисти дітей з прізвищами на букву “А-Б”. – 1916-1922 рр. – 99 арк.

11. ЦДІАУЛ. – Ф. 572. – Оп. 1. – Спр. 13. – Статути, протоколи “Українського Сирітського Захисту ім. А. Шептицького в м. Львові” 1917-1918 рр. – 28 арк.

12. Цегельський Л. Митрополит Андрій Шептицький. Короткий життєпис і огляд його церковно-народної діяльності. / Л. Цегельський. – Львів: Накладом видавництва “Америки”, 1937 р. – 62 с.